

UOT:37.

**MÜASİR AZƏRBAYCANDA SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD OLAN
İNSANLARIN REİNTEGRASIYA PROSESİNDƏ YERİ VƏ ÜZLƏŞDİKLƏRİ
PROBLEMLƏR**

Bayramlı Mədinə Akif qızı
Bakı Dövlət Universiteti
Madina.bayramli@gmail.com

Xülasə: Müasir Azərbaycanla sağlamlıq sahəsi sürətlə inkişaf edən və dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri hesab edilən sahədir. Bu tədqiqat müasir Azərbaycan sahil sisteminin güclü və zəif tərəflərini təhlil edir, möhkəmlik sahəsində qarşıya çıxan əsas problemləri və onların həlli üçün mümkün strategiyaları araşdırır. Daha güclü cəmiyyətin qurulması üçün tibbi xidmətlərin təkmilləşdirilməsi və keyfiyyətinin yüksəldilməsi, profilaktik tədbirlərin gücləndirilməsi və səhiyyə sahəsində innovativ texnologiyaların tətbiqi zəruridir. Tədqiqatda sağlamlıq imkanları məhdud insanların iş yerlərində qarşılaşdıqları maneələr, sosial müdafiə mexanizmlərinin qeyri-kefiliyi, fiziki mühit və sosial xidmətlər problemləri təhlil edilir. Dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlər, gələcəyə hazırlığın rolu, reabilitasiya xidmətləri və texnoloji yeniliklər haqda məlumat araşdırılıb.

Açar sözlər: reintegrasiya, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər, sosial inklüzivlik, əlçatanlıq, məşğulluq, Azərbaycan.

Keywords: reintegration, people with disabilities, social inclusion, accessibility, employment, Azerbaijan.

Ключевые слова: реинтеграция, люди с инвалидностью, социальная интеграция, доступность, трудоустройство, Азербайджан.

Giriş. Müasir cəmiyyətin inkişafı və sosial inklüzivliyin təmin edilməsi üçün sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların reintegrasiyası böyük əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan hökuməti bu istiqamətdə müxtəlif hüquqi və institusional islahatlar həyata keçirsə də, ixtisaslı şəxslərin cəmiyyətə tam inteqrasiyası hələ də bir sıra çətinliklərlə üzləşir. Onların əmək bazarına çıxış imkanları, sosial müdafiə mexanizmlərinin səmərəliliyi, təhsil və səhiyyə xidmətlərindən yararlanmaq imkanları, fiziki mühitin mövcudluğu öz həllini gözləyən əsas problemlərdəndir. Bu araşdırma sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin reintegrasiya prosesindəki yerini və üzləşdikləri əsas maneələri araşdırmaq, onların sosial, iqtisadi və psixoloji uyğunlaşma prosesinə təsir edən amilləri təhlil etmək məqsədi daşıyır. Bundan əlavə, Azərbaycanın bu sahədə mövcud siyasəti, həyata keçirilən dövlət proqramları və qeyri-hökumət təşkilatlarının rolu təhlil olunacaq və daha səmərəli həll yolları təklif olunacaq. Bu mövzunun tədqiqi təkcə ixtisaslı şəxslərin cəmiyyətə daha uğurlu inteqrasiyasına töhfə vermək baxımından deyil, həm də inklüziv siyasətin gücləndirilməsi və sosial ədalətin təmin edilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əsas hissə. Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların cəmiyyətə inteqrasiyası sosial ədalətin və ondan irəli gələn imkanların təmin edilməsi üçün mühüm şərtidir. Bu qrup insanlar üçün münasib iş yerlərinin yaradılması, onların təhsil imkanlarının genişləndirilməsi və adekvat infrastrukturun yaradılması onların müstəqil həyat sürməsinə və cəmiyyətə töhfə verməsinə şərait yaradacaq. Azərbaycanın hüquqi bazasında bu sahədə müəyyən irəliləyişlər olsa da, praktikada müəyyən problemlər var. Azərbaycan hökuməti sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin reintegrasiyası üçün müxtəlif qanunlar və dövlət proqramları qəbul edib. Bunlara şəxslərin hüquqları haqqında qanun, peşə siyasəti və sosial müdafiə

mexanizmləri daxildir. [1] Bundan başqa, icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqi, reabilitasiya mərkəzlərinin fəaliyyətə başlaması da bu sahədə görülən işlər sırasındadır. Lakin bəzi hallarda qanunların icrası zəif olduğundan vətəndaşlar mövcud qanunlardan tam yararlanma bilmirlər. Ən ciddi problemlərdən biri sağlamlıq imkanları məhdud insanların əmək bazarına daxil olmasıdır. Əsas maneələr işəgötürənlərin bu insanları işə götürməkdə tərəddüd etmələri və onlar üçün uyğun iş yerlərinin və uyğunlaşma mühitinin olmamasıdır. Azərbaycan qanunvericiliyinə görə, qurumlarda maliyyə imkanları məhdud olan şəxslər üçün müddəalar saxlanılsa da, bəzi hallarda bu qaydalar kağız üzərində qalır və praktikada həyata keçirilmir. Nəticədə bu insanlar çox vaxt işsiz qalır və sosial təminatla ehtiyac duyurlar. İnküziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların cəmiyyətə inteqrasiyasında mühüm rol oynayır. Azərbaycanda inküziv təhsil istiqamətində bir sıra təşəbbüslərə start verilsə də, fiziki qüsurlu insanlar üçün məktəb və universitetlərin infrastrukturunu hələ də tam adekvat deyil. Üstəlik, bu qrup üçün sonrakı təhsil və təlim kursları kifayət qədər hazırlanmamışdır ki, bu da onların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətini azaldır. Azərbaycan hökuməti sağlamlıq imkanları məhdud insanlara sosial yardım və pensiya ayırsa da, bu ödənişlərin məbləği onların gündəlik tələbatını tam ödəməyə kifayət etmir. Lakin reabilitasiya xidmətlərinin sayı məhdud olduğundan və bəzi bölgələrdə bu mərkəzlər olmadığından insanların keyfiyyətli tibbi və psixoloji yardım almağı çətinləşir. Nəqliyyat vasitələri məhdud olan insanların şəhər yerlərində sərbəst hərəkət edə bilməsi üçün infrastrukturun adekvat olması vacibdir. Azərbaycanda yeni tikilən binalarda bu tələblər nəzərə alınsa da, köhnəlmiş infrastruktur hələ də standartlara uyğun gəlmir. Xüsusən də ictimai nəqliyyatda, dövlət qurumlarında və ticarət obyektlərində sapand, lift və digər xüsusi avadanlıqların olmaması həmin insanların gündəlik həyatında çətinliklər yaradır. Bəzən cəmiyyətdə sağlamlıq imkanları məhdud insanlara qarşı ayrı-seçkilik, sosial damğalama müşahidə olunur. Bu, onların sosial həyata inteqrasiyasını daha da çətinləşdirir. Təhsil kampaniyalarını və inküziv sivilizasiyanı təşviq etmək bu insanların cəmiyyətdə daha rahat və daha ahəngdar qanunlarla yaşamasına kömək edə bilər.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların reinteqrasiyası üçün aşağıdakı tədbirlər vacibdir [2]: Məşğulluq imkanlarının genişləndirilməsi – Hökumət və özəl sektor bu şəxsləri işə götürməyə təşviq edilməlidir, İnküziv təhsilin gücləndirilməsi Məktəblərdə və universitetlərdə inküziv təhsil mühitləri yaradılmalı, distant təhsil imkanları genişləndirilməlidir, Reabilitasiya və sosial xidmətlərin inkişafı – Müasir reabilitasiya mərkəzlərinin sayı artırılmalı və onların keyfiyyəti yüksəldilməlidir., İnfrastrukturun mövcudluğu – Şəhərlərdə və yerlərdə fiziki məhdudiyətləri olan insanlar üçün uyğunlaşma tədbirləri görülməlidir, Cəmiyyətin maarifləndirilməsi – Cəmiyyət haqqında stereotiplərə qarşı çıxmaq üçün kütləvi informasiya vasitələri və sosial platformalar vasitəsilə davamlı kampaniyalar təşkil edilməlidir.

Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi sağlamlıq imkanları məhdud insanların cəmiyyətə tam inteqrasiyasını təmin edəcək, onların sosial rifahını yüksəldəcək və Azərbaycan cəmiyyətinin daha inküziv olmasına kömək edəcək. Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların cəmiyyətə inteqrasiyasında, müstəqil həyat sürmələrində ən mühüm amillərdən biri peşədir. Məşğulluq imkanlarının əldə edilməsi bu insanların təkə maddi cəhətdən müstəqil olmalarını deyil, həm də özlərinin həqiqi şəxsiyyətlərini dərk etmələrini, sosial münasibətlərini inkişaf etdirmələrini və cəmiyyətə töhfə vermələrini təmin edir. Lakin Azərbaycanda sağlamlıq imkanları məhduddur, insanların məşğuliyyət səviyyəsi hələ də arzuolunan səviyyədə deyil və bu sahədə bir sıra problemlər mövcuddur. Bu problemlərin əsas səbəblərindən biri işəgötürənlərin sağlamlıq imkanları məhdud insanları işə götürməkdən çəkinmələridir. Əksər hallarda onların iş tapmaq imkanları məhdud olur, çünki iş yerləri fiziki ehtiyaclarını ödəmir. Bununla belə, onların sonradan hazırlanması və ixtisaslaşması ilə bağlı problemlər də

mövcuddür ki, bu da onların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətini aşağı salır. Dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş kvota sistemi və digər stimullaşdırıcı tədbirlər olsa da, bu proqramların qeyri-adekvat icrası və monitorinq mexanizmlərinin zəif olması səbəbindən onların effektivliyi məhdud olaraq qalır.

İnklüziv təhsil sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların cəmiyyətə inteqrasiyası və müstəqil həyata keçməsi üçün əsas şərtlərdən biridir. Təhsil bu insanlara öz bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirməyə, əmək bazarında rəqabətə davamlı olmağa və ictimai həyatda daha fəal iştirak etməyə imkan verir. Müasir Azərbaycan təhsil sistemində inklüzivliyin artırılması istiqamətində müəyyən addımlar atılsa da, bu sahədə bir sıra çətinliklər hələ də qalmaqdadır. Bu çətinliklər əsasən təhsil müəssisələrinin fiziki mühitinin uyğunsuzluğu, inklüziv təhsil üzrə ixtisaslaşmış müəllimlərin uyğunsuzluğu, fərdi yanaşma metodlarının qeyri-kafi olması ilə bağlıdır. Bundan əlavə, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların təhsilə cəlb edilməsini artırmaq üçün distant təhsil və xüsusi dəstək proqramlarının hazırlanmasına ehtiyac var. Inklüziv təhsilin əhəmiyyəti, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılacaq, bu sahədə həyata keçirilə biləcək siyasət və strategiyalar təhlil ediləcək. Inklüziv təhsilin gücləndirilməsi sağlamlıq imkanları məhdud insanların sosial və iqtisadi həyatın bütün sahələrində daha fəal iştirakını təmin etməklə cəmiyyətin inkişafına töhfə verə bilər [3].

Sağlamlıq imkanları məhdud olan insanların cəmiyyətə tam inteqrasiyası və onların müstəqil həyat sürə bilməsi üçün reabilitasiya və sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Reabilitasiya təkcə tibbi xidmətlərlə məhdudlaşmır, həm də fiziki, psixoloji və sosial reabilitasiyanı əhatə edir. Müasir Azərbaycan cəmiyyətində bu istiqamətdə bir sıra dövlət proqramları həyata keçirilsə də, bəzi sahələrdə münəqişələr hələ də qalmaqdadır. Əsas problemlərə reabilitasiya mərkəzlərinin məhdudluğu, regionlarda bu xidmətlərdən istifadənin çətinliyi, ixtisaslaşmış ekspertlər arasında əməkdaşlığın olmaması və sosial xidmətlərin hələ də tam sistemli olmaması daxildir. Xüsusilə sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin cəmiyyətə uyğunlaşmasına və özünü inkişaf etdirməsinə dəstək verən psixososial xidmətlərin inkişafına böyük ehtiyac var. Azərbaycanda reabilitasiya və sosial xidmətlərin mövcud vəziyyəti, bu sahədə qarşıya çıxan çətinliklər və onların həlli yolları müzakirə olunacaq. Effektiv reabilitasiya və sosial xidmətlər sağlamlıq imkanları məhdud insanların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına, onların cəmiyyətə inteqrasiyasının gücləndirilməsinə və sosial rifahının yüksəldilməsinə mühüm töhfə verə bilər. Sağlamlıq imkanları məhdud insanların cəmiyyətə tam inteqrasiyasını təmin edən əsas amillərdən biri də infrastrukturun bütövlüğüdür. Ehtiyaclarına uyğun fiziki mühitin yaradılması bu insanların müstəqil fəaliyyət göstərməsinə, təhsil, məşğuliyyət və ictimai həyatda birgə iştirak etmələrinə şərait yaradır. Müasir Azərbaycanda yeni binaların tikintisi, yolların abadlaşdırılması zamanı bu tələblər nəzərə alınsa da, hələ də bir sıra ciddi problemlər qalmaqdadır. Mövcud çətinliklər arasında köhnə tikililərin və sosial obyektlərin əhalinin istifadəsinə yararlı olmaması, ictimai nəqliyyatda lift və tramvayların sayının məhdud olması, yol infrastrukturunda təhlükəsizlik standartlarının tam təmin olunmaması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bundan əlavə, dövlət və özəl sektorda infrastrukturun inkişafı sahəsində nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsinə ehtiyac var. Azərbaycanda infrastrukturla bağlı mövcud vəziyyət, qarşıya çıxan əsas problemlər və onların həlli yolları təhlil ediləcək. Dəstəkləyici mühitin yaradılması sağlamlıq imkanları məhdud insanların cəmiyyətin bütün sahələrində fəal iştirakını asanlaşdırır, bununla da sosial inklüzivliyi və imkanları gücləndirir bilər. Sağlamlıq imkanları məhdud insanların cəmiyyətə tam inteqrasiyası üçün təkcə fiziki infrastrukturun olması şərt deyil, həm də cəmiyyətin bu məsələyə yanaşması, onun maarifləndirilməsi mühüm rol oynayır. Sosial inteqrasiyanı təmin etmək üçün sağlamlıq imkanları məhdud

insanların hüquqları, onların imkanları və cəmiyyətə verdiyi faydalar barədə cəmiyyəti məlumatlandırmaq lazımdır. Azərbaycanda bu sahədə müəyyən addımlar atılsa da, bəzi hallarda cəmiyyətin əlillərə fərqli münasibəti, onların potensialının tam dəyərləndirilməməsi problemlər yaradır. Sosial stereotiplər, işəgötürənlərin və təhsil müəssisələrinin bu insanlara imkan yaratmaması onların cəmiyyətə tam inteqrasiyasını çətinləşdirir. Cəmiyyətin maarifləndirilməsinin vacibliyi, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılacaq. Kütləvi informasiya vasitələri, təhsil sistemləri və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən bu istiqamətdə daha fəal iş inklüziv cəmiyyətlərin formalaşmasına və maliyyə imkanları məhdud insanların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına mühüm töhfə verə bilər.

Nəticə. Müasir Azərbaycanda sağlamlıq imkanları məhdud insanların reinteqrasiyası sosial inkişafın və insan hüquqlarının müdafiəsinin mühüm istiqamətlərindən biridir. Son illər bu sahədə dövlət tərəfindən müxtəlif qanunvericilik aktları qəbul edilib, sosial müdafiə və işğal proqramları həyata keçirilib, inklüziv təhsil və reabilitasiya xidmətlərinin inkişafı istiqamətində addımlar atılıb. Lakin bu şəxslərin cəmiyyətə tam inteqrasiyası yolunda hələ də bir sıra çətinliklər qalmaqdadır. Əsas problemlərə sağlamlıq imkanları məhdud insanların əmək bazarına çıxışının məhdudluğu, təhsil və karyera hazırlığı imkanlarının yetərincə inkişaf etdirilməməsi, reabilitasiya və sosial xidmətlərin olmaması, fiziki infrastrukturun onların ehtiyaclarına uyğun olmaması və cəmiyyətə adekvat təhsilin təmin olunmaması daxildir. Bu problemlərin həlli üçün daha inklüziv siyasət həyata keçirmək, dövlətlə özəl sektor arasında əməkdaşlığı gücləndirmək, cəmiyyətin sağlamlığını imkansız təbəqəyə çevirmək, müvafiq hüquq-mühafizə orqanlarının səmərəli həyata keçirilməsinə nəzarəti artırmaq lazımdır. Xüsusilə, əlilliyi olan şəxslərin müstəqil həyat sürmələri və iqtisadi fəaliyyətə cəlb olunması üçün onların işəgötürənlər tərəfindən dəstəklənməsi, təhsil imkanlarının genişləndirilməsi, sosial müdafiə mexanizmlərinin gücləndirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bütün bu tədbirlərin həyata keçirilməsi sağlamlıq imkanları məhdud insanların cəmiyyətə tam inteqrasiyasını təmin edəcək, onların öz potensiallarını maksimum dərəcədə reallaşdırmağa şərait yaradacaq və ölkənin davamlı sosial-iqtisadi inkişafına töhfə verəcəkdir. Bu istiqamətdə aparılan davamlı islahatlar və inklüziv yanaşmalar Azərbaycanda sosial həmrəyliyi və ədaləti gücləndirəcək, imkanları məhdud insanların daha ləyaqətli həyat sürməsinə şərait yaradacaq.

Ədəbiyyat

1. Ölçmə, Seçmə və Yerləştirmə Mərkəzi (2016) Engelli Kamu Personel Seçmə Sınavı.
2. Ankara OPM (2016). Disability Employment <https://www.opm.gov/policy-data-oversight/disabilityemployment/hiring/#url=Schedule-A-Hiring-Authority> OPM (2016)
3. Selective Placement Program Coordinator <https://www.opm.gov/policy-dataoversight/disability-employment/selective-placement-program-coordinator/>

THE PLACE OF PEOPLE WITH LIMITED HEALTH CAPABILITIES IN THE REINTEGRATION PROCESS AND THE PROBLEMS THEY FACED IN MODERN AZERBAIJAN

Bayramli Madina Akif
Summary

In contemporary Azerbaijan, the healthcare sector is rapidly developing and is considered one of the primary priorities of state policy. This study analyzes the strengths and weaknesses of the modern Azerbaijani healthcare system, examines the main challenges in the field of healthcare, and explores potential strategies for addressing them. The improvement of medical services, enhancement of service quality, strengthening of preventive measures, and

the adoption of innovative technologies in healthcare are essential for building a stronger society. The study also investigates the barriers faced by individuals with disabilities in the workplace, the insufficiency of social protection mechanisms, and issues related to the physical environment and social services.

МЕСТО ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ В ПРОЦЕССЕ РЕИНТЕГРАЦИИ И ПРОБЛЕМЫ, С КОТОРЫМИ ОНИ СТАЛКИВАЮТСЯ В СОВРЕМЕННОМ АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Байрамли Мадина Акиф гызы

Резюме

В современном Азербайджане сфера здравоохранения является стремительно развивающейся сферой и считается одним из основных приоритетов государственной политики. В данном исследовании анализируются сильные и слабые стороны современной прибрежной системы Азербайджана, изучаются основные проблемы, стоящие перед ней с точки зрения устойчивости, и возможные стратегии их решения. Для построения более сильного общества необходимо улучшать и повышать качество медицинских услуг, усиливать профилактические меры, внедрять инновационные технологии в сфере здравоохранения. Реинтеграция людей с ограниченными возможностями в современном Азербайджане является одним из важных направлений.

Rəyçi: dos. Ş.Quliyeva

Sosial iş kafedrasının 11.06.2025 tarixli iclasın 8 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 25 sentyabr 2025-ci il